

ประวัติความเป็นมาของพระราม

ในบทนี้ จะเป็นการกล่าวโดยสังเขปถึงประวัติของพระรามในวรรณกรรมการแสดงโขนของไทย โดยจะเน้นถึงกำเนิด และเรื่องราวของพระรามที่ดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนสุดท้ายของบท จะเป็นการกล่าวถึงบทบาทต่าง ๆ ของพระรามในการแสดงโขน เพื่อให้ภูมิหลังเกี่ยวกับลักษณะและอุปนิสัยเด่น ๆ ของพระราม

"พระราม" เป็นนามของวีรบุรุษในวรรณกรรม ตำนาน และการแสดงมากมายหลายประเภท ซึ่งแพร่หลายอยู่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เชื่อกันว่าเรื่องราวของพระรามแพร่หลายมาสู่ดินแดนแถบนี้จากอินเดีย ซึ่งมีวรรณกรรมเรื่องรามายณะอยู่หลายสำนวน วรรณกรรมเหล่านี้เป็นการสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าของตามความเชื่อในศาสนาฮินดู และนับถือพระรามว่าเป็นภาคหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้าของ

เมื่อเรื่องของพระรามแพร่มาถึงเอเชียอาคเนย์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีการปรับหรือผสมผสาน พระรามในความเชื่อของฮินดู เข้ากับหลักความเชื่อศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดเรื่องราวของพระรามที่มีความแตกต่างกันออกไปมาก แต่ก็ยังคงตัวละครเช่น พระราม สีดา ยักษ์ และแนวเรื่องหลัก ๆ ไว้ให้พอเปรียบเทียบกันได้

2.1 ประวัติของพระรามในโขนของไทย

วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก พระรามเป็นที่รู้จักโดยผ่านทางวรรณกรรม จิตรกรรม การแสดงหนังใหญ่ และการแสดงโขน นอกจากนั้นในวัฒนธรรมพื้นบ้าน พระรามยังเป็นที่รู้จักกันผ่านทางตำนานมุขปาฐะ และการแสดงพื้นบ้าน เช่น หนังตะลุงสมัยโบราณ เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวถึงความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติของพระราม ดังที่มีการสืบทอดกันในวงการนาฏศิลป์สาขาโขน

พระรามคือ นักรบผู้เก่งกล้าและสามารถ ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏอยู่ในคัมภีร์รามายณะ และจากความเชื่อของชาวฮินดู เชื่อว่าพระรามคือ อวตารบางหนึ่งของพระนารายณ์ที่ได้แบ่งภาคลงมาเกิดในโลกมนุษย์ เพื่อปราบเหล่าอธรรมให้สูญสิ้นไปจากพื้นโลก

ดังที่ได้มีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาดังนี้

พระราม เป็นอวตารปางที่ 7 ของพระนารายณ์ หรือพระวิษณุ¹ ที่ได้แบ่งภาคลงมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อปราบเหล่าอธรรม อันได้แก่ พวกอสูร ซึ่งมีทศกัณฐ์เป็นหัวหน้า ในอวตารปางที่ 7 ของพระนารายณ์ท่านได้แบ่งภาคลงมาเกิดเป็นโอรสของท้าวทศรถ ท้าวทศรถเป็นกษัตริย์ครองกรุงอโยธยาองค์ที่ 3 เป็นโอรสของท้าวอัชบาลกับนางเทพอัปสร ตามตำนานกล่าวว่าหลังจากที่ พระนารายณ์ได้ทรงสังหารท้าวทศกัณฐ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็เสด็จกลับไปยังเกษียรสมุทร ในขณะที่พระนารายณ์บรรทมอยู่บนหลังพญานาค นาคราช ก็บังเกิดมีดอกบัว ผุดขึ้นจากพระนาภี (ท้อง) ของพระนารายณ์ ในดอกบัวนั้นมีทารกน้อยนอนอยู่ ครั้นพระนารายณ์เห็น ก็ทรงตั้งชื่อทารกน้อยว่า อโนมาตัน และให้ไปครอบครองกรุงอโยธยา ในแคว้นโกศล โดยให้เป็นต้นวงศ์สุริยวงศ์ ในคัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พระนารายณ์คือ เทพแห่งดวงอาทิตย์ อันทรงพระนามเดิมว่า สิทธิโอรส พระองค์เป็นผู้ฉายแสงสว่างให้แก่โลกและมนุษย์²

ด้วยเหตุผลที่ยกกล่าวอ้างถึงตำนานแห่งสุริยวงศ์ ก็เพื่อต้องการจะแสดงให้เห็นว่า กษัตริย์ที่ครอบครองกรุงอโยธยา ตั้งแต่ท้าวอโนมาตัน จนมาถึงท้าวทศรถล้วนแต่เป็นเชื้อสายของพระนารายณ์ อาจจะมีหลายคนที่เกิดความสับสนว่า ถ้าเป็นเชื้อสายของพระนารายณ์หรือพระวิษณุ ท่านจริงน่าจะเรียกว่า วิษณุวงศ์ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ก็คงจะทำให้หายสงสัยถึงการใช้ชื่อเรียก ราชวงศ์ของพระรามว่า สุริยวงศ์ เพราะแท้ที่จริงแล้ว ตามคัมภีร์พระเวท พระนารายณ์ก็คือ เทพแห่งดวงอาทิตย์ ดังนั้นกษัตริย์ในกรุงอโยธยา จึงใช้วงศ์สุริยวงศ์ ซึ่งหมายถึง วงศ์ของพระนารายณ์นั่นเอง

ท้าวทศรถทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถ และทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม พระองค์ทรงมีพระมเหสี 3 พระองค์ได้แก่ นางเกาสุริยา นางไภยเกษี และนางสมุทราชา ท้าวทศรถทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบสุข บรรดาประชาชนที่อยู่ภายใต้

1 พระวิษณุ : เป็น นามชื่อเรียกพระนารายณ์อีกนามหนึ่งในศาสนาฮินดู

2 พลุหลวง "นามแฝง" เทวโลก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมือง

ใต้การปกครองของพระองค์ ต่างก็มีความสุขโดยถ้วนหน้า เว้นแต่องค์ท้าวทศรถเอง ซึ่งมีแต่ความทุกข์ อันเนื่องมาจาก พระองค์ไม่มีโอรสที่จะสืบราชสมบัติต่อจากพระองค์ พระองค์ได้ทรงปรึกษากับบรรดาอำมาตย์ถึงเรื่องการพิธีขอลูก และบรรดาเหล่าฤๅษีทั้งหลายได้แนะนำให้พระองค์ ทาพิธีอัสวเมธ³ เพื่อขอพรต่อพระผู้เป็นเจ้าของ (พิธีอัสวเมธ หมายถึง พิธีเอาม้าบูชาสัตว กล่าวคือ คือการปล่อยม้าที่ใช้ในพิธีที่เรียกว่า ม้าอุบการ ให้เดินทางไปต่างๆ มีกำหนดระยะเวลา 1 ปี ครึ่งครบกำหนดแล้ว ก็นำม้าอุบการนี้มาฆ่าบูชาสัตว) ในการทาพิธีอัสวเมธนี้ ท้าวทศรถได้เชิญฤๅษีโลภฏ ให้นำม้าที่ตนเป็นประธาน ในการขอลูกให้แก่ท้าวทศรถ ฤๅษีโลภฏได้เดินทางไปเฝ้าพระอิศวรบนเขาไกรลาส และได้ทูลเชิญให้พระนารายณ์ทรงอวตารมาเกิดเป็นลูกของท้าวทศรถ ซึ่งพระนารายณ์ก็ทรงรับคำเชิญของฤๅษีโลภฏ ต่อจากนั้นฤๅษีโลภฏก็เดินทางกลับมายังกรุงอโยธยา และมานั่งทาพิธีสวดมนต์ เพื่ออัญเชิญให้พระนารายณ์ลงมาเกิดในโลกมนุษย์ และมนต์ที่ใช้สวดนี้มีชื่อว่า สฤชีฟ⁴ ในขณะที่ฤๅษีโลภฏกำลังสวดมนต์สฤชีฟ ก็บังเกิดมีสุรนาคขึ้นมาจากกองไฟ ในเมื่อของอสุรถือถาดข้าวทิพย์ 4 บัน ในขณะที่สุรนาคขึ้นมาจากกองไฟ ก็มีนางกาบินผกาโฉบเอาข้าวทิพย์ไปได้ครึ่งบัน แล้วก็บินหนีไปทางทิศใต้ ฤๅษีโลภฏจึงนำเอาข้าวทิพย์ที่เหลือ 3 บันครึ่งไปมอบให้แก่ท้าวทศรถ ท้าวทศรถก็ทรงมอบข้าวทิพย์ให้กับพระมเหสีทั้งสาม โดยทรงมอบข้าวทิพย์ ให้แก่นางเกาสุริยา และนางโกเกษิ คนละหนึ่งบัน ส่วนที่เหลืออีก 1 บันครึ่ง ทรงมอบให้แก่นางสมุทราชา เหตุที่ท้าวทศรถทรงมอบข้าวทิพย์ 1 บันครึ่งให้นางสมุทราชา ก็เพราะทรงเห็นว่า นางสมุทราชามีอายุอ่อนกว่ามเหสีทั้งสองพระองค์

เรื่องการแบ่งข้าวทิพย์นี้ ในหนังสือ HINDU MYTHOLOGY AND RELIGION' Mr. Wheeler ได้กล่าวว่า การแบ่งข้าวทิพย์นั้น ท้าวทศรถได้ทรงแบ่งข้าวทิพย์ให้กับมเหสีทั้ง 3 พระองค์ คนละหนึ่งบัน ในขณะที่เดียวกันนางเกาศัลยา และนางโกเกษิก็ได้ทรงแบ่งส่วน

³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. (กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, พ.ศ.2525) หน้า 896

⁴ นาคะประทีป สมฤทธิฐานรามเกียรติ์ (กรุงเทพ สำนักพิมพ์แพรวพิตยา พ.ศ.2510), หน้า 112

แบ่งของนางคนละครึ่งมอบให้แก่นางสุจิตรา ด้วยหวังว่าส่วนแบ่งที่ทั้งสองนางมอบให้แก่นางสุจิตรา นั้น จะได้ไปเกิดเป็นเพื่อนกับบุตรชายของนางทั้งสอง กล่าวคือ ส่วนแบ่งที่นางเกาศรียามอบให้แก่นางสุจิตรา นั้น ทำให้นางได้ประสูติโอรส และตั้งชื่อโอรสนั้นว่า พระลักษมณ์ ซึ่งต่อมาได้เป็นน้องชายที่อยู่รับใช้ใกล้ชิดพระราม ส่วนแบ่งของนางโกเกศี ก็ทำให้นางสุจิตราได้ให้กำเนิดโอรสและได้ตั้งชื่อว่า "ศศรุม" และได้กลายเป็นน้องชายที่สนิทกับพระราม¹

จะเห็นว่า เรื่องราวที่ท้าวทศรถทรงแบ่งข้าวทิพย์ให้กับมเหสีของพระองค์นั้น ระหว่างคติทางไทย และทางฮินดูนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งคติทางฮินดู ดูจะมีน้ำหนักมากกว่าคติทางไทย แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องที่ยกกล่าวอ้างนี้ ก็ย่อมขึ้นอยู่กับคติความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่น แต่ละวัฒนธรรม

หลังจากที่ท้าวทศรถ ได้ทรงแบ่งข้าวทิพย์ให้กับมเหสีทั้งสามพระองค์แล้วมเหสีทั้งสามก็ทรงครรภ์ นางเกาศรียาม ได้ให้กำเนิดโอรส ในเวลากลางคืน และท้าวทศรถทรงตั้งชื่อโอรสที่เกิดจากนางเกาศรียามว่า "พระราม" ดังคำกลอนที่ว่า

"ครัน มัชฌิมยามสังค	ศศิธรจรัสรัศมี
ทรงกลดหมดเมฆไม่ราศี	เทวาราศีประทุมลักษณ์
สถิตพร้อมกันในเมฆ	อุดมเดชดั่งชะตาพระยาจักร
เป็นมหาศฤงฆ์ประเสวีรวิญญ	องค์อัศรชยาวิลาวัลย์
ทรงพระนามนางเกาศรียาม	ประสูติพระจักรารังสรรค์
รัศมีสีเขี้ยวพรายพรรณ	คล้ายกันกับนิลมนี ⁵
- ครัน มัชฌิมยาม สังค.	

ยาม คือ ชื่อส่วนแห่งวัน ยามหนึ่งมี 3 ชั่วโมง รวมวันหนึ่งมี 8 ยาม
แต่กลางคืนแบ่งเป็น 3 ยาม ยามหนึ่งมี 4 ชั่วโมง ได้แก่

¹ JOHN DAWSON, HINDU MYTHOLOGY AND RELIGION, NEW DELHI RUPA c CO 1989, 256-257

⁵ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ เล่ม 2 องค์การคำ
ครูสภา 2527 : หน้า 56

(1) ปฐมยาม คือ ยามแรก นับตั้งแต่ย่ำค่ำ คือ เวลา 18.00-22.00 น.
(สี่ทุ่ม)

(2) มัชฌิมยาม คือ ยามสอง นับตั้งแต่ เวลา 22.00-02.00 น.

(3) ปัจฉิมยาม คือ ยามสาม นับตั้งแต่ เวลา 02.00-06.00 น.

จากบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 ที่ยกมานี้กล่าวได้ว่า ช่วงเวลาเกิดของพระราม เกิดในช่วงมัชฌิมยาม น่าจะอยู่ในช่วงเวลาสองยามหรือเที่ยงคืน เนื่องจากพระจันทร์ทรงกลดพอดี

- สถิตพร้อมกันในเมษ อุดมเดชตั้งชะตาพระยาจักร

เมษ คือ ราศีเมษ เป็นชื่อกลุ่มดาวราศีที่ 1 ในจักรราศี (มี 12 ราศี)

เป็นกลุ่มดาวแกะตัวผู้ ได้แก่เดือน เมษายน ตามการนับเดือนทางสุริยคติ ถือว่าการโคจรของดวงอาทิตย์ มาปรากฏตำแหน่งกลุ่มดาวแกะ ซึ่งคติไทยโบราณ ถือเป็นารขึ้นปีใหม่ และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้งสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และกำหนดดวงเมือง ด้วยพระฤกษ์ในราศีเมษ

ด้วยเหตุดังกล่าว พระองค์จึงทรงกำหนด ราศีเกิดของพระราม ให้อยู่ในราศีเมษเช่นเดียวกัน เพื่อจะได้มีดวงชะตาเป็นพระมหากษัตริย์สืบไป

- รัศมีสีเขี้ยวพราญพรรณ คล้ายกันกับนิลมณี

จากเวลาเกิดของพระราม ที่เกิดในเวลาสองยามหรือเที่ยงคืน ทำให้สีกายของพระรามเป็นสีเขี้ยวคล้าย คล้ายสีนิล

นางไภยเกษี ได้ให้กำเนิดโอรส ต่อจากนางเกาสุริยา ซึ่งท้าวทศรถได้ทรงตั้งชื่อโอรสของนางไภยเกษีว่า "พระพรต" ดังคำกลอนที่ว่า

"ครั้นพระอุทัย าสสว่าง จึงบรรลุ นางไภยเกษี
ประสูติพระโอรส สวัสดิ์ รัศมีทับทิมพราญ"๖

๖ เรื่องเดียวกัน : หน้า 57

จากบทกลอน สามารถกล่าวได้ว่า พระพรตเกิดในช่วงเวลา ที่พระอาทิตย์
แรกขึ้น ซึ่งท้องฟ้าจะสีแดงแสด จึงกำหนดให้สีกายพระพรต เป็นสีแดงดังทับทิม

นางสมุทราชา ได้ให้กำเนิดโอรส แก่ท้าวทศรถสององค์ และท้าวทศรถได้
ทรงตั้งชื่อ โอรสของนางสมุทราชา ว่า "พระลักษมณ์" และ "พระสัตรุด"

เวลาเกิดของพระลักษมณ์ ดังคากลอน

"ครั้งสามนาฬิกา	นางสมุทระย่าวราชโสมฉาย
ประสูติพระโอรสพรณราย	สีนั้นเหลืองคล้ายทองคำ" ⁷

- ครั้ง สามนาฬิกาห้าบาท

สามนาฬิกา คือ เวลา 09.00 น.

บาทคือ ช่วงเวลา 1 บาท = 6 นาที

จากคำอธิบายนี้สรุปได้ว่า พระลักษมณ์เกิดในช่วงเวลา ประมาณ 09.30 น.

ท้องฟ้าเป็นสีเหลือง จึงกำหนดให้สีกายของพระลักษมณ์เป็นสีเหลือง คล้ายสีทอง

จากนั้นระยะห่างกันเล็กน้อย พระสัตรุดก็คลอดตามออกมา ดังคากลอนที่ว่า

"ครั้งล่วงเข้าสี่โมงเศษ	อัคเรศเข้าคลอดโอรส
ส่งสีม่วงอ่อนไสภากา	ลักษณะพร้อมทั้งอินทรีย์" ⁸

จากบทกลอนนี้ สามารถกล่าวได้ว่า พระสัตรุดนี้เป็นคู่แฝดกับพระลักษมณ์
เพราะเกิดจากนางสมุทราชา มารดาเดียวกัน และระยะเวลาเกิดห่างกันประมาณครึ่ง
ชั่วโมง พระสัตรุดเกิดเวลาประมาณ 10.00 น. สีของฟ้าเป็นสีน้ำเงินอ่อน จึงทำให้สี
กายของพระสัตรุดเป็นสีม่วงอ่อน

ที่น่าสังเกตรวมทั้ง 4 คือ พระราม, พระพรต, พระลักษมณ์ และ

⁷ เรื่องเดียวกัน : หน้า 57

⁸ เรื่องเดียวกัน : หน้า 57

พระสัตรุด นั้นเกิดราศีเดียวกัน คือ ราศีเมษ แต่ต่างกันที่เวลา ไล่เรียงกันตามลำดับ
ดังกล่าว

จากการศึกษาพบว่า เรื่องการกำเนิดของตัวพระราม พระพรต พระ
ลักษมณ์ และพระสัตรุด ในวรรณคดีรามเกียรติ์ของไทยเรา จะให้รายละเอียดในเรื่อง
เวลาเกิดไว้อย่างชัดเจน แต่ในวรรณคดีรามายณะของอินเดียจะไม่เน้น ในเรื่องเวลาเกิด
ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะคติความเชื่อของชาวอินเดียที่เชื่อว่า พระรามคือ อวตารบางหนึ่งของ
พระนารายณ์ ดังนั้นจึงไม่ให้ความสำคัญในเรื่องของเวลาเกิด เพราะเชื่อว่า พระ
รามคือ พระเป็นเจ้า ดังนั้นเวลาเกิด เวลาใด ก็ถือว่าเป็นฤกษ์เกิดที่ดีทั้งสิ้น ต่างกัน
กับคติความเชื่อของคนไทย ที่มีความเชื่อในเรื่องของเวลาเกิดว่า บุคคลใดที่มีเวลาเกิดใน
ฤกษ์ที่ดี ต่อไปภายภาคหน้าก็จะทำให้เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ มีชื่อเสียงมีอำนาจ ดังเช่น
เวลาเกิดของพระราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงนำเอาดวงเมือง
ของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อแรกตั้งเป็นช่วงเวลาเกิดของพระราม ก็เพื่อต้องการที่จะแสดง
ให้เห็นว่า พระรามทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักรบผู้ยิ่งใหญ่ เทียบได้กับพระมหากษัตริย์
ทั้งนี้เป็นเพราะ ดวงชะตา และเวลาเกิดของพระรามได้ส่งผล ให้พระรามเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่
กอบกู้ทั้ง พระรามคือ อวตารบางหนึ่งของพระนารายณ์ซึ่งเป็นพระเป็นเจ้า ก็ยอมส่ง
ผลให้พระรามเป็นผู้มีความยิ่งใหญ่ และเก่งกล้าสามารถเกินกว่ามนุษย์ใดๆ ในโลกนี้

ครั้นต่อมาเมื่อพระโอรสทั้ง 4 ของท้าวทศรถเจริญชันษาขึ้น พระองค์ก็ได้
ส่งพระโอรสไปเล่าเรียนวิชา กับพระฤๅษีสฤษฏ์และพระฤๅษีสวามิตร, พระฤๅษีทั้งสองได้ถ่ายทอด
วิชาความรู้ให้แก่พระกุมารทั้ง 4 และได้ทำพิธีชุบศรให้พระกุมารทั้ง 4 ในขณะที่พระ
ฤๅษีทั้งสองทำพิธีชุบศรอยู่นั้น พระอศวรก็ได้ทรงเนรมิตรลูกศรศักดิ์สิทธิ์ให้ 12 เล่ม พร้อม
ทั้งจารึกนามผู้ที่จะเป็นเจ้าของลูกศร ประทานให้แก่พระกุมารทั้ง 4 คนละสามเล่ม ซึ่งมี
อำนาจแตกต่างกัน

ลูกศรที่พระรามทรงได้จากพระอศวรมีชื่อว่า ศรพหุศาสตร์, อัคนิวาตหรือ
อาคเนยาศร และพลาญวาท ส่วนลูกศรพระพรต พระลักษมณ์ และพระสัตรุด ไม่
ปรากฏชื่อลูกศร

ครั้นพระกุมารทั้ง 4 ได้ศึกษาวิชาศิลปศาสตร์สำเร็จแล้ว ก็เดินทางกลับยัง

กรุงอโยธยา ต่อมาไม่นาน ทางเมืองโกยเกษ ซึ่งมีท้าวโกยเกษ ผู้เป็นบิดาของนางโกยเกษ ได้มีสาธมาขอตัวพระพรตให้ไปอยู่ที่เมืองโกยเกษ ท้าวทศรถก็ได้อนุญาตให้พระพรตพร้อมทั้งให้พระสัตรีต เดินทางไปยังเมืองโกยเกษ เพื่อช่วยดูแลบ้านเมืองแทนท้าวโกยเกษผู้เป็นตา

ทศกัณฐ์เจ้ากรุงลงกา ครั้นได้ทราบข่าวว่า บรรดาเหล่านักสิทธิ์และฤๅษีทั้งหลายต่างทำพิธีบูชาพระเป็นเจ้า จนกระทั่งบรรดาฤๅษีเหล่านั้นมีอิทธิฤทธิ์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ก็เกิดความอิจฉา เกรงว่าต่อไปภายหน้าบรรดาฤๅษีเหล่านั้นจะเป็นศัตรูที่น่ากลัวของตน จึงคิดตัดไฟเสียแต่ต้นลม โดยการใช้นางกานาสูร พร้อมพวกบริวารไปทำลายพิธีบูชาเพื่อพรตภาวานาของฤๅษีเหล่านั้น บรรดาเหล่าฤๅษีต่างพากันได้รับความเดือดร้อน จึงเดินทางไปขอความช่วยเหลือจากพระวชิษฐ์และพระสวามิตร ซึ่งพระฤๅษีทั้งสองก็ได้เดินทางไปเฝ้าท้าวทศรถ และขอพระรามไปช่วยปราบบรรดาอสูรร้ายที่มารังควานเหล่าฤๅษี ในชั้นต้นท้าวทศรถปฏิเสธที่จะมอบพระรามให้กับพระฤๅษีทั้งสอง โดยอ้างเหตุผลว่า พระรามยังเด็กเกินไปที่จะต่อสู้กับอสูรร้าย แต่พระฤๅษีทั้งสองก็ให้เหตุผลว่า พระรามคือ อวตารของพระนารายณ์ ดังนั้นคงจะไม่มีศัตรูใดสามารถทำร้ายพระรามได้ จึงทำให้ท้าวทศรถต้องจำนนต่อคำกล่าวของฤๅษีทั้งสอง และยอมให้พระรามเดินทางไปปราบอสูรร้าย พระรามได้ฆ่านางกานาสูรและบริวารจนตายสิ้น ต่อมาสวาหุและมารีศผู้เป็นบุตรชายของนางกานาสูร ทราขว้าวมารดาของตนถูกพระรามฆ่าตาย จึงยกกองทัพออกมาเพื่อที่จะแก้แค้นให้กับมารดาของตน ครั้นเมื่อสวาหุมารีศมาพบกับพระราม สวาหุก็ถูกพระรามฆ่าตาย ส่วนมารีศนั้นเห็นพระรามมีสีกร ก็ทราขว้าวพระรามคือ พระนารายณ์เป็นเจ้า ก็บังเกิดความกลัวแล้วหลบหนีไป หลังจากเสร็จศึกสวาหุ มารีศแล้ว พระวชิษฐ์และพระสวามิตรก็ได้พาพระกุมารทั้งสองออกท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ จนกระทั่งได้เดินทางมาถึงเมืองมิดิลา ซึ่งมีท้าวชนกเป็นกษัตริย์ปกครองเมือง ซึ่งในขณะนั้นท้าวชนกกำลังทำพิธีเลือกคู่ครองให้กับพระธิดาของตนคือนางสีดา โดยมีกษัตริย์ทั้งหลายมาร่วมในพิธี โดยท้าวทศรถกำหนดพิธีการเลือกคู่ครองโดยให้ทำการยกศรที่ชื่อว่า "มหาโมหี" (ซึ่งเป็นศรของพระอิศวร ที่ทรงใช้ในการปราบอสูรที่ชื่อตรีบุรุม หลังจากปราบอสูรตรีบุรุมแล้ว พระอิศวรทรงโปรดให้ นามหาธนูนี้ไปเก็บรักษาไว้ที่กรุงมิดิลา เพื่อให้เป็นอาวุธของพระราม ไว้ใช้เพื่อปราบอสูรร้าย)

บรรดาศักดิ์ที่หลายที่มาร่วมในพิธี ไม่มีผู้ใดที่จะสามารถยกยศคืนนี้ให้เขยอื่น
ขึ้นได้

พระฤษีทั้งสอง จึงบอกให้พระรามไปทดลองยกลูกศรนี้ดูบ้าง พระรามก็ให้พระ
ลักษมณ์ไปยกศรก่อน ครั้นพระลักษมณ์ลองยกศร ศรนั้นก็เขยื้อนแต่พระลักษมณ์กลับท้าวว่าตนเองไม่
สามารถจะยกศรให้เขยอื่นได้ พระรามก็รู้ที่ และไปยกศรขึ้นได้ โดยไม่รู้สีกหนัก ท้าให้
พระรามได้เข้าพิธีอภิเษกกับนางสีดา ท้าวชนกได้เชิญท้าวทศรถให้มาร่วมพิธีอภิเษกสมรสที่
เมืองมถิลาด้วย ครั้นเสร็จพิธีอภิเษกสมรสแล้ว พระรามก็รับนางสีดากลับไปยัง
กรุงอโยธยาพร้อมด้วยท้าวทศรถ ในระหว่างทางพระรามได้พบกับรามสูร ซึ่งเป็นอสูรเทพ
บุตร* มีนิสัยโหดร้าย ทารุณ เข้าต่อสู้กัน รามสูรสู้พระรามไม่ได้เห็นพระรามเป็นสีกรัก
ยอมแพ้ และได้ถวายศรให้แก่พระราม ครั้นต่อมาท้าวทศรถทรงมีพระราชประสงค์ที่จะ
ราชาภิเษกพระรามขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองกรุงอโยธยา นางค่อมกัจฉี ซึ่งเป็นข้ารับใช้ของ
นางโกยเกษิทรราชข้าว พระรามจะได้เป็นกษัตริย์ก็คิดที่จะแก้แค้นพระราม ด้วยเหตุว่าเมื่อ
สมัยที่พระรามยังทรงเยาว์อยู่นั้น เคยทำให้นางค่อมได้รับความอับอาย โดยพระรามได้ใช้
ลูกศรยิงหลังของนางให้โค้งไปโค้งมาได้อย่างรวดเร็วจนเจ้าตัวไม่รู้สีกเจ็บ บรรดาเหล่า
ทหารเมื่อเห็นพระรามยิงศรไปที่หลังของนางค่อม ต่างก็พากันหัวเราะเยาะราวกับว่านาง
ค่อมเป็นตัวตลก ท้าให้นางได้รับความอับอาย และนางได้เก็บความแค้นนี้ไว้เพื่อรอเวลาที่
จะแก้แค้น เมื่อนางทราบข่าว ท้าวทศรถจะทำการราชาภิเษกพระรามให้เป็นกษัตริย์ นาง
จึงเห็นเป็นโอกาสที่จะแก้แค้นพระราม จึงได้นำความไปทูลเล่ายุยงแก่นางโกยเกษิ ให้น
นางโกยเกษิไปขอราชสมบัติให้แก่พระพรต แลให้ขับไล่พระรามออกไปอยู่ป่ามีกำหนด 14 ปี

ท้าวทศรถต้องจำใจ ยกราชสมบัติให้แก่พระพรต เพราะเนื่องจากนางโกย
เกษิ เคยได้ช่วยชีวิตของท้าวทศรถไว้ เมื่อคราวที่ท้าวทศรถรบกับพทูตทันต์ และ
พระองค์ได้เคยประทานพรให้แก่นางโกยเกษิว่า ถ้านางปรารถนาสิ่งใด พระองค์จะยินยอม
ประทานให้หมดทุกอย่าง ด้วยเหตุนี้จึงให้ท้าวทศรถ ยอมรับในคำขอของนาง ท้าวทศรถได้
เรียกพระรามเข้ามาพบ และเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระรามฟัง เมื่อพระรามได้ฟังเรื่องราว

* อสูรเทพบุตร หมายถึง ยักษ์ที่สืบเชื้อสายมาจากเทวดา

ทั้งหมด พระองค์ก็พร้อมที่จะปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาที่ทำวาทศรมีต่อนางไภยเกษิ โดยยินยอมให้พระพรตขึ้นครองราชสมบัติ และตัวพระรามก็จะเนรเทศตนเองออกไปอยู่ป่า โดยมีนางสีดาและพระลักษมณ์ขอตามเสด็จไปด้วย

ท้าวศรต ทรงซาบซึ้งในน้ำใจของพระราม ถึงกับทรงตรอมพระทัยและสิ้นพระชนม์ หลังจากที่พระราม นางสีดา และพระลักษมณ์ได้เสด็จออกเดินป่า ทั้งสามกษัตริย์ได้ทรงถือเพศเป็นดาบสออกเดินทาง โดยมีชบวนตามไปส่งเสด็จถึงริมฝั่งแม่น้ำสโตง มีนายพรานชื่อ กุชฌเป็นผู้นำทั้งสามกษัตริย์เสด็จข้ามแม่น้ำสโตง หลังจากนั้นทั้งสามกษัตริย์ก็ได้เดินทางไปพบฤๅษีภารทวาช ได้สอบถามถึงสถานที่ที่จะบำเพ็ญเพียรภาวนา เพื่อให้ไกลจากกรุงอโยธยา ฤๅษีภารทวาช ก็ชี้ให้พระรามเดินทางไปทางทิศใต้เพื่อจะได้พบกับฤๅษีสรังค์ แล้วให้ถามถึงสถานที่กับพระฤๅษี หลังจากนั้นพระรามก็ลาฤๅษีภารทวาชออกเดินทางไปทางทิศใต้ จนพบกับสำนักของพระฤๅษีสรังค์ ก็เข้าไปหาและทูลถามถึงสถานที่อันพึงจะใช้เป็นที่บำเพ็ญเพียรภาวนา พระฤๅษีสรังค์ก็บอกกับพระรามว่า ที่หลังเขาสัตกภูมีบรรณศาลาที่เป็นที่รโหฐาน ซึ่งเทวดาได้ลงมาเนรมิตรไว้รอท่าพระราม รอบบริเวณบรรณศาลาเต็มไปด้วยผลหมากรากไม้ที่จะใช้เป็นอาหารได้ พระรามจึงลาฤๅษีสรังค์ และเดินทางไปบำเพ็ญพรตที่เขาสัตกภู เมื่อพระพรตทราบเรื่องเสด็จจากเมืองไภยเกษมาถึงกรุงอโยธยา และเข้าเฝ้าพระศัพทพระบิดา จากนั้นจึงออกติดตามพระรามไปพร้อมกับพระมารดาทั้งสามและได้ไปพบพระรามที่เขาสัตกภู

พระพรตได้ทูลขอกฎโทษ และขอเชิญให้พระรามเสด็จกลับไปครองกรุงอโยธยา แต่พระรามปฏิเสธ เนื่องจากต้องการที่จะรักษาคำสัตย์ที่ให้ไว้กับพระบิดา จะขอยุ่ในป่าจนกว่าจะครบกำหนด 14 ปี จึงจะเสด็จกลับไปปกครองกรุงอโยธยา พระพรตจึงทูลขอรองพระบาทห่างไปแทนพระองค์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระรามนั้นยังคงครองเมืองอโยธยา พระรามก็ได้ประทานรองพระบาทให้แก่พระพรต

หลังจากนั้น พระองค์ก็เสด็จออกเดินป่าและพลัดหลงเข้าไปในสวนพระพิราพ บรรดาบริวารของพระพิราพเห็นพระรามบุกรุกเข้ามาจึงเกิดการต่อสู้กัน พระพิราพออกมาสู้รบกับพระราม ถูกพระรามฆ่าตาย ต่อจากนั้นพระรามออกเดินทางมาจนถึงริมฝั่งแม่น้ำโคธาวารี พระอินทร์ได้เนรมิตอาศรมถวาย

วันหนึ่งนางสามนักษา ซึ่งเป็นน้องสาวของทศกัณฐ์ ตั้งแต่สามเฒ่าก็ออกเที่ยว
 ไปนป่า จนกระทั่งได้มาพบพระราม ก็บังเกิดความหลงรักพระราม จึงแปลงร่าง
 เป็นนางงามเข้าเกี่ยวพาราตีพระราม แต่พระรามปฏิเสธ ครั้นนางเห็นนางสีดาก็โกรธและ
 คิดว่านางสีดาเป็นต้นเหตุที่ทำให้พระรามปฏิเสธความรักของนาง จึงตรงเข้าทำร้ายนาง
 สีดา ในขณะที่เดียวกันพระลักษมณ์กลับมาจากหาผลไม้ในป่ามาเห็นเหตุการณ์ จึงตรงเข้าห้าม
 นางสามนักษา นางสามนักษาเห็นก็เกิดความหลงรักในตัวพระลักษมณ์ แต่พระลักษมณ์ก็
 ปฏิเสธความรักของนางอีก และยังว่ากล่าวประจานนาง ทำให้นางโกรธและเข้าต่อสู้กับ
 พระลักษมณ์ได้ใช้พระขรรค์ตัดตีนลิ้นเมื่อ* นางสามนักษาได้หนีไปฟ้องพี่ชาย คือพระพญาช
 พญาชุต และตรีเศียร พี่ชายนางครั้นทราบว่ามีนางสามนักษาอยู่ จึงยกกองทัพออก
 มาเพื่อที่จะแก้แค้น แต่ก็ถูกพระราม พระลักษมณ์ฆ่าตายทั้งสามคน นางสามนักษาจึงหนีกลับ
 ไปทูลฟ้องทศกัณฐ์ โดยกล่าวเท็จทูลถึงความงามนางสีดา าทศกัณฐ์เกิดความหลงใหล
 ทศกัณฐ์เมื่อได้ทราบความงามของนางสีดา ก็มีความปรารถนาอยากจะได้นางสีดาเป็นคู่
 ครอง จึงใช้ให้มารีศแปลงกายเป็นนางงามทองไปลวงล่อนางสีดาให้หลงใหล นางสีดาได้ทูล
 ขอร้องให้พระรามออกติดตามจับนางงามทองให้ พระรามด้วยความรักนางสีดา จึงออกติดตาม
 และพระองค์เห็นผิดสังเกตุจึงยิงศรไปที่นางงามทอง ทำให้นางงามทองกลายเป็นมารีศ และ
 ทำที่ส่งเสียงร้องเป็นเสียงของพระราม เมื่อนางสีดาได้ยินเสียงร้องก็สาคัดผิดคิดว่าเป็นเสียง
 ร้องของพระราม จึงใช้ให้พระลักษมณ์ติดตามไปช่วยเหลือ ทศกัณฐ์ครั้นเห็นนางสีดาอยู่ตาม
 ล่าพังจึงแปลงกายเป็นฤๅษี เข้าไปหานางสีดา และพูดจาโน้มถ่วงชักชวนให้นางสีดาไปอยู่กับ
 ทศกัณฐ์ที่กรุงลงกา ครั้นนางปฏิเสธ ฤๅษีแปลงจึงใช้กำลังเข้าจุดคร่าพานางไปยังกรุงลงกา
 พระรามครั้นกลับมายังอาศรมไม่เห็นนางสีดาก็ออกเพียรติดตามหานางสีดามากกลางป่า พบ
 สไบของนางสีดา และทราบข่าวนางสีดา, จากนกสหาย ซึ่งถูกทศกัณฐ์ใช้ธนูยิงของนางสีดา
 ขว้างถูกได้รับบาดเจ็บ ก่อนตายได้ชี้ทางที่ทศกัณฐ์พานางไป พระรามเสด็จติดตามนางสีดา
 ต่อไป จนพบกับหนุมานและได้ไพร่พลจากเมืองขีดขิน หลังจากที่ฆ่าพาลีตายลง ได้สุครีพเป็น

* ตัดตีนลิ้นมือ หมายถึง การตัดปลายนิ้วมือนิ้วเท้า มีความหมายเป็นการ
 ประจาน เพื่อให้ได้รับความอับอาย

นายทหาร ต่อมาทำวามหาชมพูและนิลพัทได้เข้ามาสวามิภักดิ์ และมอบไพร่พลให้แก่พระราม
 เพื่อให้ยกทัพไปรบกับทศกัณฐ์, ฝ่ายทศกัณฐ์ หลังจากพิเภกถูกขับออกจากกรุงลงกา ก็เข้ามา
 สวามิภักดิ์ต่อพระราม ต่อจากนั้นพระรามสั่งไพร่พลทำการจองถนนข้ามไปกรุงลงกา ครั้น
 จองถนนเสร็จ พระรามก็ยกไพร่พลข้ามไปกรุงลงกา ทศกัณฐ์ทราบข่าวก็เข้าให้บรรดาญาติวงศ์
 ออกมารบกับพระราม แต่ก็ถูกพระรามฆ่าตายจนสิ้น ภายหลังทศกัณฐ์จึงได้ยกกองทัพออกมา
 รบกับพระราม แต่พระรามไม่สามารถที่จะสังหารทศกัณฐ์ได้ พระรามจึงปรึกษาพิเภก พิเภกได้
 เล่าเรื่องราวที่ทศกัณฐ์ถอดดวงใจฝากไว้กับพระฤๅษีโคบุตรให้พระรามฟัง และแนะนำให้
 พระรามใช้ทหารไปล่อลวงเอากล่องดวงใจที่ฝากไว้กับพระฤๅษีมาให้ได้ก่อน พระรามจึงใช้
 ำให้หนุมานไปล่อลวงเอากล่องดวงใจ ครั้นได้กล่องดวงใจมาแล้วพระรามก็ออกรบกับทศกัณฐ์
 อีกครั้งหนึ่งและสามารถสังหารทศกัณฐ์ถึงแก่ชีวิตได้ และได้รับนางสีดากลับคืนพระนครและ
 ำให้พิเภกครองกรุงลงกาต่อไป ต่อมานางอศุลปีศาลบุตรสาวของนางสัททันตยาต้องการจะแก้
 แค้นพระรามให้แก่บรรดาญาติวงศ์ของตนที่ตายด้วยน้ำมือของพระราม จึงปลอมเป็นข้ารับ
 ำชของนางสีดา และทำที่เป็นสอบถามถึงรูปพรรณสัณฐานของทศกัณฐ์ พร้อมทั้งขอร้องให้
 นางสีดาช่วยวาดรูปทศกัณฐ์ให้ดู เมื่อนางวาดรูปเสร็จ นางอศุลปีศาลก็เข้าสิงในรูปวาดนั้น
 นางสีดามีความตกใจ พยายามจะทำลายรูปหรือลบก็ไม่ออก พระรามมาเห็นเข้าก็โกรธ
 นางสีดา สั่งให้พระลักษมณ์นำนางสีดาไปประหารชีวิต แต่พระลักษมณ์มิได้ฆ่านางสีดา บล่อย
 ำให้นางสีดาเสด็จเข้าป่าไปพักอยู่กับพระวิษณุภาคฤๅษี พร้อมกับนำเอาหัวใจของเนื้อทรายมา
 ลวงถวายพระราม ขณะที่นางสีดามาอยู่กับพระวิษณุภาคฤๅษีนั้น นางได้กำเนิดโอรสชื่อว่า
 "พระมงกุฎ" พร้อมกันนั้นพระฤๅษีก็ได้ชุบพระกุมารขึ้นอีกองค์หนึ่งชื่อว่า "พระลบ" เพื่อให้เป็น
 เพื่อนเล่นของพระมงกุฎ พระฤๅษีได้สอนศิลปวิทยาการแก่พระกุมารทั้งสองพร้อมทั้งให้ศิลป์ศร
 แก่พระกุมารทั้งสอง และพระกุมารทั้งสองได้ประลองศร เสี่ยงกันบนทาบทั่วไตรภพ พระราม
 ได้ยินเสียงเกิดความสงสัย โหรจึงทูลแนะนำให้พระรามทำพิธีอิศวรเมธ พระรามได้พบกับ
 พระกุมารทั้งสอง และได้ทราบว่าพระกุมารเป็นพระโอรสของพระองค์ จึงให้รับพระกุมาร
 และนางสีดาเข้ามาอยู่ในวัง แต่นางสีดาปฏิเสธ ด้วยความโกรธพระรามที่สั่งให้ประหาร
 ชีวิตนาง

ภายหลังพระอิศวรได้ใกล้เกลี่ยให้พระรามและนางสีดาได้คืนดีกัน ต่อจากนั้น พระรามได้มอบบ้านเมืองให้พระมงกุฎเป็นผู้ปกครอง และส่วนพระองค์กับนางสีดาก็เสด็จ กลับคืนสู่เกษียรสมุทร

2.2 ลักษณะ และบทบาทของพระราม

พระรามเป็นตัวละครที่สำคัญที่สุดของเรื่อง ทั้งในรามายณะและรามเกียรติ์ พระรามคือพระนารายณ์อวตารมาเพื่อปราบยักษ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเทพเจ้าในร่างมนุษย์ ดังนั้นพระรามจึงมีลักษณะที่งดงามดังที่ ปรากฏในหนังสือ รามเกียรติ์ ฉบับของพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ได้กล่าวว่า พระรามมี

"รัศมีสีเขี้ยวพราญพรณ คล้ายกันกับนิลมณี"⁹

นอกจากนี้ พระรามยังมีลักษณะที่งดงามดังกล่าวในตอนที่พระรามทบทิพย์ศร ที่เมืองมถิลา ซึ่งท้าวจนกจัดให้มีพิชัยศรเพื่อทบทิพย์เลือกคู่ให้กับพระธิดา และได้แล เห็นพระรามถึงกับนิทรมลัษณะรูปร่างของพระรามในใจ ดังกล่าวตอน

"พระรามงามกว่าชัตรีย์ทั้งปวงหมด"¹⁰

ถึงแม้แต่ในตอนที่ทางสัมภักษ์ฯ ได้เห็นพระราม ก็ถึงกับตะลึงในรูปร่างของ พระราม ดังกล่าวตอนที่ว่า

"พินิจพิศทั่วทั้งองค์	มีความพิศวงสงสัย
จะว่าพระอิศวรเรื่องชัย	ก็ไม่มีส่วนเวลานาที
จะว่าพระนารายณ์ฤทธิ์รอน	ก็ไม่เห็นพระกรเป็นสี
จะว่าท้าวธาดาริบัติ	เหตุใดไม่มีเป็นสีพิศคว
แม้จะว่าท้าวหัสณัน	ยจิงไม่ทรงวิเชียรจักร
จะว่าพระสุริยาวรารักษ์	ก็จักรอยู่ในเมฆา

⁹ บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ เล่ม 2 องค์การคำครุสภา 2527 : หน้า 56

¹⁰ เล่มเดียวกัน : หน้า 151

ครั้นจะว่าองค์พระจันทร์
 ชะรอยจักรพรรดิก็ษัตรา
 ยิ่งคิดยิ่งพิศวาสกลุ่ม
 อตาใจไม่เป็นสมประดี

ก็ผิดที่จะจรจากเวหา
 ที่ละสมบัติมาเป็นยศ
 รสรักริ่งรุ่มดังเพลิงจี้
 อสุรีคลังเคลิ้มวิญญาณ"¹¹

จากคากลอนที่ได้ยกกล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็คงจะขอยืนยันได้ว่า พระรามนั้นเป็นผู้ที่มีรูปร่างลักษณะงดงาม เหนือกว่ากษัตริย์ทั้งหลายในโลกมนุษย์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะพระรามคืออวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ที่แบ่งภาคลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ถึงแม้ว่าพระนารายณ์จะแบ่งภาคลงมาเกิดในโลกมนุษย์ก็ตาม หากแต่ยังคงไว้ซึ่งลักษณะที่งดงามตามแบบของเทพเจ้าอันเป็นคติความเชื่อของไทยแต่โบราณที่มีความเชื่อในเรื่องของเทพเจ้าว่าบรรดาเทพเจ้าจักต้องมีลักษณะที่งดงามเหนือกว่ามนุษย์โดยทั่วไป

บทบาทของพระราม

พระรามคือ พระนารายณ์อวตารมาเกิดเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของท้าวทศรถ เหตุที่ทำให้พระนารายณ์อวตารมาเกิดเป็นพระรามนั้น มิใช่เพราะสาเหตุที่ฤๅษีกาลกฏ ได้ อัญเชิญให้พระองค์มาปราบเหล่าอสูรในโลกมนุษย์ เพียงประการเดียวหากแต่พระองค์เคยให้คำมั่นสัญญาไว้กับนทุกเมื่อคราวที่พระองค์อวตารเป็นหญิงงามไปปราบนทุก พระองค์ถูกนทุกต่อว่า เป็นเทพเจ้ามีถึงสี่กรแต่ไม่กล้าสู้กับนทุกซึ่ง ๆ หน้า ต้องไขข้อขบายมาลวงล่อ เป็นหญิงทำให้ตนหลงใหล จึงจะสามารถฆ่าตนเองได้ ดังคากลอนที่นทุกกล่าวต่อว่าพระนารายณ์

"
 เหตุใดไม่ทำซึ่งหน้า
 ฤว่ากลัวนิ้วเพชรนี้
 ตัวข้ามีมือแค่สองมือ

ซึ่งพระองค์จะผลาญชีวี
 มารายเป็นหญิงไม่บัดสี
 จะชี้พระองค์ให้บรรลัย
 ฤาจะสู้ทั้งสี่กรได้

¹¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. รามเกียรติ์ เล่ม 3 องค์การคำ
 คुरुสภา 2527 : หน้า 110

แก่นสี่มือเหมือนพระองค์ทรงชัย

ที่หนจะทำได้ดังนี้"¹²

ก่อนที่พระนารายณ์จะสังหารชีวิตนทุก พระองค์ได้กล่าวสาปนทุก ให้ไป
เกิดในโลกมนุษย์ มี 10 หน้า 20 มือ แล้วตัวพระองค์จะตามไปเกิดเป็นมนุษย์มีเพียง 2
มือ 2 เท้า และจะสังหารนทุก ด้วยเพียง 2 มือที่พระองค์มี ดังคำกลอนต่อไปนี้

"เมื่อนั้น	พระนารายณ์ทรงสวัสดีร์ศมี
ได้ฟังจึงตอบว่าที่	กู่แปลงเป็นสตรีมา
เพราะมึงจะถึงแก่ความตาย	ฉิบหาย ด้วยหลงเสน่ห์หา
ชาว่าจะกลัวฤทธา	ศักดานี้ เพชรนั้นเมื่อไร
ชาตินี้มึงมีแต่สองหัตถ์	จงไปอุบัติเอาชาติใหม่
ให้สิบเศียรสิบพักตร์เกรียงไกร	เหาะเหินเดินได้นอัมพร"
"มีมอียี่สิบซ้ายขวา	ถือคทาอาวุธธนูศร
กู่จะเป็นมนุษย์แต่สองกร	ตามไปราฎรอนชีวี
ให้สิ้นวงศ์พงศ์มิ่งอันศักดิ์ดา	ประจักษ์แก่เทวาทุกราศี" ¹³

นี่คือเหตุผลประการสำคัญที่ทำให้พระนารายณ์รับคำเชิญของฤๅษีกลโกลฏ ที่ให้
มาเกิดในโลกมนุษย์ เพื่อที่จะตามมาสังหารชีวิตนทุกในโลกมนุษย์ ตามที่พระองค์ได้เคย
กล่าวสาปไว้โดยเจเพาะคำกลอนที่ทรงเห็นว่า "กู่จะเป็นมนุษย์แต่สองกร ตามไปราฎรอนชีวี
ให้สิ้นวงศ์พงศ์มิ่งอันศักดิ์ดา"

จากคำกลอนตรงนี้ แสดงให้เห็นถึง ความดั่งมั่นของพระนารายณ์ ที่จะลงมา
ปราบอสูรให้หมดสิ้นไปจากพื้นโลก ตามที่พระองค์ได้สัญญาไว้ และปรากฏจริงตามคำ
มั่นสัญญา กล่าวคือ หลังจากที่พระนารายณ์ได้มาเกิดเป็นพระรามในโลกมนุษย์แล้ว
พระองค์ก็ได้ทรงสังหารบรรดาญาติวงศ์ของทศกัณฐ์ (นทุกกลับชาติมาเกิด) ตั้งแต่

12 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. รามเกียรติ์ เล่ม 1 องค์การคำ
ครุสภา 2527 : หน้า 85

13 เรื่องเดียวกัน : หน้า 83-86

พระองค์ยังอยู่ในวัยเด็ก ญาติวงศ์ของทศกัณฐ์ที่ถูกพระรามฆ่าตายเป็นคนแรก คือ นางกานาสูร จากนั้นเรื่อยมา พระรามก็ไล่ตามสังหารทั้งบรรดาสหายและญาติวงศ์ของทศกัณฐ์จนสิ้น ตลอดจนตัวของทศกัณฐ์เองด้วย ก็ล้วนแต่หนีไม่พ้นน้ำมือของพระราม ที่มีเพียงสองมือ ตามที่ "พระนารายณ์ ได้เคยกล่าวสาปสรรค์" และได้ปฏิบัติตามที่พระองค์ได้กล่าวไว้

ที่กล่าวนี้คือ บทบาทของพระราม ซึ่งเป็นเทพเจ้าในร่างมนุษย์ ที่มีบทบาทในฐานะผู้ปราบอธรรม นอกจากนั้นบทบาทของพระรามในด้านอื่นๆ ยังมีอีกมากมายเช่น

บทบาทในฐานะลูก พระรามได้ทรงแสดงฐานะถึงบทบาทการเป็นลูกที่ดี ที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา ด้วยการเชื่อฟังคำสั่งและถือคำสั่งนั้นเป็นคาบกาสิทธิ์ที่จะต้องปฏิบัติตามที่ท้าวทศรถ ขอให้พระพรตได้ครองราชแทนพระราม และให้พระรามออกไปอยู่ป่า พระรามก็ทรงรับคำ และปฏิบัติตามที่ท้าวทศรถขอร้อง โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาคำมั่นสัญญาของท้าวทศรถที่มีต่อนางไภยเกษิ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูที่มีต่อบิดาบังเกิดเกล้า จะเห็นว่าพระรามมีบทบาทที่สอดคล้องกับพรหมลิขิตหรือหน้าที่ๆ ได้อวตารลงมา คือพอใจที่จะถูกเนรเทศ เพราะจะได้มีโอกาสทำหน้าที่ของตน ถึงกระนั้นพระรามก็ยอมอยู่ใต้กฎของมนุษย์ที่ว่าลูกที่ดีต้องเชื่อฟังบิดามารดา โดยไม่ได้โต้แย้ง โดยเฉพาะคำสั่งของบิดานั้น ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ลบล้างไม่ได้¹⁴

บทบาทในฐานะลูกที่ดี พระรามได้แสดงออกซึ่งความเคารพ ทั้งต่อบิดาและมารดาหรือแม่แต่มารดาเลี้ยง เสมอเหมือนกันหมด โดยที่ไม่คำนึงว่าจะเป็นแม่แท้ๆ ของตนเอง หรือแม่เลี้ยงก็ตามดังในตอนๆ นางไภยเกษิได้ขีดขวางมิให้พระรามครองเมืองนั้น พระรามก็ไม่ได้ถือโทษโกรธเคือง ยังคงให้ความเคารพอีกเหมือนเดิม ดังนั้น บทบาทของพระรามในฐานะลูกจึงเป็นบทบาทมากที่แสดงออกถึงความเคารพ ความกตัญญู ความเป็นลูกที่ดี ที่พึงหาได้ยากในโลกมนุษย์นี้

บทบาทในฐานะพี่

พระรามเป็นที่ดี ทาตุนเหมือนพ่อ และเพื่อนของน้อง ปราศจากความริษยา

¹⁴ ศรีสุวรงค์ พูลทรัพย์, สุมลย์ บ้านกล้วย, ตัวละครในรามเกียรติ์ :

อาฆาต ปรารถนาจะให้น้องมีความสุข เช่น

เมื่อพระพรตจะได้ครองราชสมบัติแทน พระรามก็ทรงแสดงความปรารถนาดีต่อพระพรต โดยไม่มีความอิจฉาหรืออาฆาตพระพรตเลย หรือแม้แต่เมื่อพระลักษมณ์ขอตามไปอยู่กับพระรามด้วย พระรามก็ดีใจ และเข้าไปกอดน้องและพูดอย่างอ่อนหวาน และแสดงความเมตตาท่วงใย ทั้งนี้เพราะพระราม ไม่ประสงค์ที่จะให้น้องต้องออกไปร่วมรบทุกซึกกับตน

บทบาทของพระรามในฐานะที่ แสดงให้เห็นถึง ความรัก ความเมตตา ที่มีต่อน้องอย่างเสมอต้นเสมอปลาย พระรามไม่เคยแสดงถ้อยคำที่แสดงความโกรธต่อน้องเลย แม้ว่าในบางครั้ง ในการต่อสู้พระลักษมณ์ จะเคยพ่ายแพ้ต่อบรรดาพวกอสูรร้าย แต่พระองค์ก็ไม่ได้เคยแสดงความกราดเกรี้ยวหรือความโกรธ ให้ความรักออกมามากมีแต่พูดปลอบโยนให้พระลักษมณ์คลายความวิตกกังวล แสดงให้เห็นว่าพระรามเป็นที่ที่ดี ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้

บทบาทในฐานะสามี

พระรามเป็นสามีที่ซื่อสัตย์ต่อภรรยา ไม่เคยหวั่นไหวในเรื่องของความรัก แม้ว่าจะมีหญิงอื่นเข้ามาเกี่ยวพาราสีพระองค์ก็ตาม พระองค์ก็ยังคงมั่นคงต่อนางสีดาเพียงคนเดียว

ตัวอย่างเช่น ในตอนที่นางสามนักราช แผลงเป็นหญิงงามมาเกี่ยวพาราสีพระราม พระรามก็ปฏิเสธความรักที่นางสามนักราชหยิบยื่นให้ พร้อมทั้งว่ากล่าวตักเตือนนางสามนักราชให้ประพฤติตนตามแบบอย่างที่ดีของหญิงทั่วไป กล่าวคือ ให้รู้จักรักษานวลสงวนตัว หรือแม้แต่ที่พระรามพลัดพรากจากนางสีดาเป็นเวลานานถึง 14 ปี พระองค์ก็ยังคงมั่นคงในความรักที่มีต่อนางสีดา ได้พยายามทาศึกสงครามแย่งชิงนางสีดากลับคืนมาจากทศกัณฐ์ แม้ว่าในบางครั้งอาจจะจะมีผู้กล่าวว่า พระรามเป็นสามีที่ไม่ดี ด้วยเหตุผลที่ว่าพระรามสั่งให้ฆ่านางสีดา เพียงเพราะพบรูปวาดของทศกัณฐ์ ทำให้พระรามคิดว่านางสีดายังมีใจอยู่กับทศกัณฐ์ นี่ก็เป็นเหตุผลธรรมดา ที่อาจจะกล่าวได้ว่า พระรามมีจิตใจเหมือนมนุษย์ปุถุชนโดยทั่วไป ที่ย่อมจะต้องมีความหึงหวงเป็นเรื่องธรรมดา แต่ตลอดเวลาที่ต้องพลัดพรากจากนางสีดาก็ไม่เคยปรากฏว่า พระรามไปข้องแวะกับหญิงคนอื่น ก็ยอมแสดงให้เห็น

เห็นว่าพระรามมีความมั่นคงต่อนางสีดาเพียงคนเดียว และสมควรได้รับการยกย่องว่าเป็น
สามีที่ดี

บทบาทในฐานะกษัตริย์

หน้าที่หรือภารกิจที่สำคัญของพระราม ในฐานะกษัตริย์สามารถแยกออกได้
เป็นสองด้านคือ ด้านการรบและด้านการปกครอง

ด้านการรบ พระรามในฐานะนักรบ พระองค์ต้องทำสงครามกับ
พวกอสูรเป็นเวลานานถึง 14 ปี จึงสามารถรับตัวนางสีดาคืนจากทศกัณฐ์ได้สำเร็จ
บทบาทเกี่ยวกับการทำสงครามของพระรามมีดังนี้

เช่นตอนพิเภกสวามิภักดิ์ ในตอนนั้น พระรามได้แสดงออกถึงบทบาทผู้ที่เป็นนัก
รบอย่างแท้จริง กล่าวคือ พิเภกได้เข้ามาสวามิภักดิ์พระราม พระรามก็ได้แสดงถึงลักษณะ
การใช้ความคิดแบบนักรบ จากคำกล่าวของพระรามที่ว่า

"ตัวมันก็รู้โหรา แต่เป็นอนุชาทศกัณฐ์"¹⁵

หมายความว่า พระรามได้เล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้จากพิเภก แต่ในขณะที่
เดียวกัน พระรามก็ไม่ไว้วางใจพิเภก เกรงว่าจะเป็นแผนที่ทศกัณฐ์ทำอุบายส่งคนเข้ามา
เป็นไส้ศึกในกองทัพของพระราม ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะความคิดของบรรดานักการทหาร
ที่มักจะคิดเป็นสองทาง

คือ คิดทั้งในแง่ดีและแง่เสีย ดังนั้นการที่พระรามจะรับตัวพิเภกเข้ามาเป็น
บริวารของพระองค์นั้น พระองค์จึงจำเป็นต้องคิดอย่างไตร่ตรอง และรอบคอบ เพื่อนำให้
เสียเรื่องการศึกสงคราม นอกจากนี้พระรามได้พิเภกมาเป็นข้าทหารแล้ว ในการทำ
สงครามพระรามก็จะปรึกษาพิเภก ก่อนทำสงครามทุกครั้ง ด้วยสาเหตุที่ว่าพิเภกเป็นผู้รอบรู้
จึงทำให้พระราม มักจะได้เปรียบข้าศึกเสมอ เช่นในตอนทศกัณฐ์ยกฉัตรขึ้นบังแสงอาทิตย์
จนทำให้กองทัพของพระราม พากันตกใจพระรามก็จะถามพิเภกถึงสาเหตุ เมื่อทราบสาเหตุ

¹⁵ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รมเกียรติ เล่ม 4 องค์การคำ
คุณศัพท์ 2527 : 136

ก็สั่งหาผู้อาสาไปหักฉัตร ซึ่งก็ได้สุครีพอาสาไปหักฉัตรจนสำเร็จ, นี่ก็เป็นเรื่องยืนยันได้ว่า พระรามเป็นนักรบ ที่นิยมใช้สติปัญญามากกว่าการใช้กำลัง และนอกจากนี้ พระรามก็มักจะดำเนินนโยบาย ตัดศึกก่อนเสมอ หากทำได้ ซึ่งไม่เป็นการสิ้นเปลืองกำลังไพร่พล ด้วยการใช้นโยบายดำเนินการแก้ไขโดยใช้สติปัญญา

ในด้านกรปกครอง

พระรามทรงเป็นนักปกครองที่ดี กล่าวคือ รู้จักเลี้ยงคน และรู้จักใช้คนตรงตามความสามารถของบุคคลนั้น เช่น ให้อสุครีพและพิเภกเป็นที่ปรึกษา ส่วนหนุมานก็จะใช้ในการทำภารกิจที่ต้องเสี่ยงภัยหรือองคต มีบุคลิกลักษณะเหมาะที่จะเป็นนักการทูต พระรามก็จะใช้ให้ทำหน้าที่เป็นทูตไปเจรจาสงบศึกกับทศกัณฐ์ ซึ่งผลกเหล่านี้อ้วนแล้วแต่มีความสามารถในกิจการที่ได้รับมอบหมายแทบทั้งสิ้น การรู้จักใช้คนนี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักบริหารหรือนักปกครอง จะเห็นได้ว่าพระราม ไม่ต้องลงมือทำงานทุกอย่างด้วยตนเอง แต่จะลงมือกระทำเมื่อถึงคราวจำเป็น นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่ฟังความคิดเห็นของที่ปรึกษา ไม่ดึงดันใช้ความเห็นของตนโดยไม่มีเหตุผลไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ดังจะเห็นได้ว่า ทุกครั้งที่พระรามจะกระทำการอันใดมักจะทำปรึกษาจากอมาตย์มนตรีก่อนเสมอ ไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์ตนเองเป็นที่ตั้ง ดังเช่นตอนหนุมานถวายแหวน แล้วหนุมานได้กระทำการนอกคำสั่งคือไปเฝ้าลวงกา พระรามก็รู้หนุมานเป็นอย่างยิ่ง เพราะการกระทำดังกล่าวย่อมหมายถึงชีวิตของนางสีดาด้วย ทั้ง ๆ ที่เป็นเช่นนี้ พระรามก็มีได้ทูลหั่นสิ่งประหารหนุมานตามอารมณ์ของตน แต่พระรามทรงปรึกษาโทษของหนุมานว่าดังนี้

"ดูก่อนเจ้ากรุงชิตชิน ท้าวพระยาพานรินช้ายชวา

วายุบุตรลวงราชบัญชา โทษนี้จะว่าประการใด"¹⁶

ที่ปรึกษาทูลว่าโทษหนุมานถึงตาย แต่ขอประทานอภัยโทษให้หนุมานสักครั้ง เพราะหนุมานทำไปเพราะขาดความยั้งคิด การศึกสงครามในเบื้องหน้ายังมีอีก พระรามทรงฟังความเห็นของที่ปรึกษาแล้วก็ทรงให้อภัยหนุมาน จะเห็นได้ว่าทรงเป็นนักปกครองที่ดี

¹⁶ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 2 หน้า 206.

ยามโกรธก็มีได้ลงโทษ ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยอามรณ์ ทรงมีสติโดยการขอความเห็นจากที่ประชุมก่อน

พระรามเป็นผู้มีความรอบคอบ ทรงนิยมการกระทำตามแบบแผนที่ถูกต้อง ฉะนั้นในกิจการทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องการลงโทษ การบำเพ็ญความดีความชอบ หรือ การทำศึกสงคราม พระรามจะปรึกษาผู้รู้ก่อนเสมอ ดังเช่นตอนที่จองถนนเสร็จแล้ว พระรามก็ขอความเห็นว่าจะยกเข้าตีลงกาที่เดียวหรืออย่างไร สุครีพทูลว่าตามประเพณีโบราณแล้วควรจะแต่งทูตไปเจรจาโดยดีก่อนจึงจะสมเกียรติของศึกกษัตริย์ มิฉะนั้นจะกลายเป็นการกระทำของโจรปล้นเมืองไป พระรามทรงเห็นชอบด้วย มีความละเอียดและเกรงต่อคำครหาในนา และนอกจากนี้พระรามยังเป็นผู้ที่รู้จัก ให้กำลังใจผู้ใต้บังคับบัญชา โดยการกล่าวชมเชย เมื่อลูกน้องทำงานนั้นสำเร็จ และทรงระลึกถึงผู้ร่วมทุกข์ยาก แม้ในขณะที่พระองค์เองกำลังทรงมีความสุข ดังเช่นเมื่อเสร็จศึกลงกาแล้ว พระรามได้ครองราชสมบัติอย่างสุขสำราญแต่พระองค์ก็ยังทรงรำลึกถึง ผู้เคยเข้าร่วมสงครามกับพระองค์ว่าเขาเหล่านั้น ควรจะได้รับบำเพ็ญความชอบตามสมควร สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระรามเป็นนักปกครองที่ดี

ที่น่าสังเกต การใช้คำเรียกชื่อพระราม ผู้แต่งจะใช้คำเรียกพระราม ว่าเป็นเทพเจ้าอยู่ตลอดเวลา ทั้งๆ ที่พระรามอยู่ในฐานะกษัตริย์ แต่ความเป็นเทพเจ้า ยังคงอยู่ในห้วงสำนึกของผู้แต่ง ซึ่งผู้แต่งได้พยายามเตือนผู้อ่าน ให้ระลึกอยู่เสมอว่า พระรามคือพระนารายณ์ ดังตัวอย่างเช่น

- พระนารายณ์บรมจักรกฤษณ์	- พระสุริยวงศ์องค์นารายณ์เรืองศรี
- พระจักรีผู้ปรีชาหาญ	- องค์พระหวิวงศ์ทรงศร
- พระสี่กรจับศรขึ้นพาดสาย	- พระกฤษนรักษ์ทรงศร
- พระจักรรัตน์แก้วนาถา	- พระทรงศรทราชนักษา
- พระจักรแก้วสุริยวงศ์นาถา	- องค์พระอวตารชาดุมสมร
- พระพิฆณรักษ์นาถา	- พระกษพวงศ์ทรงสวัสด์รัศมี

จากบทบาทที่ได้กล่าวอ้างมาทั้งหมดนี้ ก็เพื่อจะต้องการแสดงให้เห็นถึงลักษณะ
 ของพระรามในด้านต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับของบรรดาผู้อ่านเรื่องรามเกียรติ์ ที่มีความ
 ประทับใจต่อบทบาทของพระราม บทบาทของพระรามเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์และใกล้
 เคียงกับบทบาทของพระรามในรามายณะ ซึ่งตามคติของชาวฮินดู มีความศรัทธาเลื่อมใสใน
 บทบาทของพระรามและนิยมนำไปปฏิบัติเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตของตนเอง ซึ่งอาจ
 กล่าวได้ว่าบทบาทของพระรามสามารถเป็นแบบอย่างของบุคคลโดยทั่วไป ในรามเกียรติ์ของ
 ไทย บทบาทของพระรามก็ได้ถูกนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติหน้าที่ หรือในการ
 ดำรงชีวิตประจำวันเช่น ในเรื่องของความกตัญญูต่อบิดามารดา การเป็นนักปกครอง
 ส่วนต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกนำไปใช้เป็นแบบอย่างโดยที่คนนำไปใช้ไม่มีความรู้สึกว่าได้หยิบลอก
 เลียนแบบพฤติกรรมไปจากรวมคดียุค หากแต่เป็นการนำไปใช้ในลักษณะที่ซึมซาบอย่างเป็น
 ธรรมชาติของตัวผู้ใช้เอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย